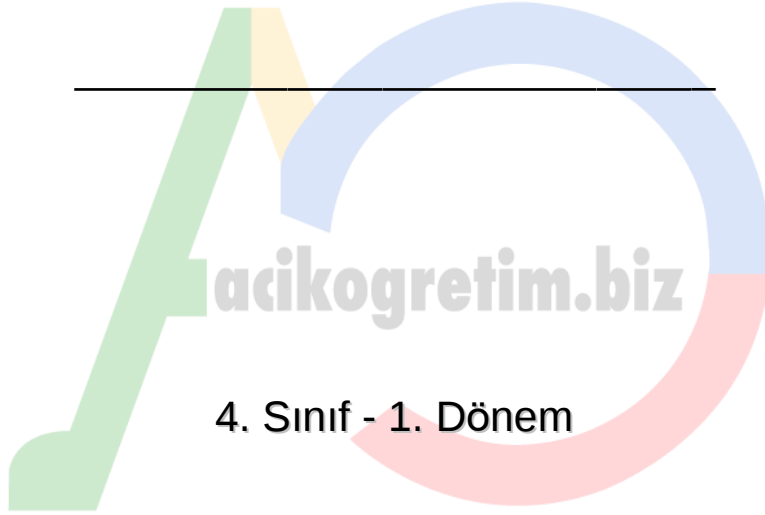

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

ESKİ TÜRK EDEBİYATI - V DERS NOTLARI

4. Sınıf - 1. Dönem

İsa SARI
www.isa-sari.com

XVIII. ASRIN GENEL ÖZELLİKLERİ

XVIII. asrın başlarında edebî durum büyük ölçüde bir önceki asrın özelliklerini taşır. XVII. asrın ikinci yarısında yetişen Nâbî ile Sâbit, XVIII. yüzyılın ilk senelerinde de eser vermeye devam ederler.

Bu asrın ilk çeyreğinde Lâle Devri yaşanır. III. Ahmed'in, Damat Nevşehirli İbrahim Paşa'yı sadrazam yapması ile başlayan ve Patrona Halil İsyanı ile sona eren bu devrede (1718-1730) birçok sosyal ve fikrî değişimler meydana gelir. İstanbul'da imar hareketine girilir, Arapça ve Farsçadan çeşitli sahalarda eserler tercüme edilir, sanat ve ilim adamları korunur ve çalışmalarına zemin hazırlanır. İlim ve fikir hayatına bir canlılık geldi. Ayrıca, 1727'de İbrahim Müteferrika tarafından kurulan matbaada, Türkçe eserler basılmaya başlanır.¹ Lâle Devri, fikir ve kültür hayatımızda önemli bir merhaledir. Bu zamanda edebiyat hayatında da yeni bir vadi açılır.

Lâle Devri'nin en önemli şairi olan Nedîm bu asırda yetişmiştir. Nedîm, şiirlerinde coşkun ruhunu, heyecan dolu duygularını, İstanbul hayatını dile getirir. O, ilhamını günlük hayattan alır. XVII. yüzyılda başlayan mahallîlik cereyanını Nedîm devam ettirir ve geliştirir. Nedîm'den başka Osmanzâde Tâib, Seyyid Vehbî, Râşid gibi sanatkarlar da zamanın önemli şairlerindendir. Osmanzâde Tâib'e padişahın isteği ile "şairler reisi (Reis-i Şuara)" unvanı verilir. Nâbî'nin açtığı çığır, Koca Ragıp Paşa'nın hikmet söyleme tarzındaki gazellerinde devam eder.

XVIII. yüzyılın sonunda kendisini otorite olarak kabul ettiren Şeyh Gâlib, klâsik şiirin son büyük şairi olarak görülür. Haşmet, Fıtnat Hanım, Tokatlı Kânî gibi şahsiyetler de bu asrın diğer şairlerindendir.

Bu asrın şiirlerinde ses yerine anlamı ön plana çıkaran hikemî, didaktik üslup; anlamın ön plana çıktığı, girift ve yeni mazmunlarla yüklü muğlak, tasannulı söyleyişe dayanan bedîî üslup (Sebk-i Hindî) ve konuşma diline ait deyişlerle yüklü, külfetsiz, açık bir söyleyişe yaslanan mahallî/folklorik üslup bu dönemin belirgin çizgileridir.

Bu asır, şair kadrosu bakımından eski edebiyatın en zengin dönemidir. Bu sebeple bu asır, kaynaklarda *şiiir* ve *şair asrı* olarak kabul edilmiş ve Sabit'ten itibaren "her kaldırım taşının altından şair çıkması" sık sık eleştiri konusu olmuştur.

Eski şiirin kadim konuları olan aşk, tasavvuf, rintlîk ve tabiat ile önceki asırdan itibaren artmaya başlayan mahallî konuların yanı sıra bu asırda şairler artık sosyal hayata, iç ve dış gerçekliğe yönelmeye başlamışlardır. Artık mavi gözlü ve sarışın güzellere, kâfir dilberlerine olan meylini ifade edip esmerden şikâyet etmeye başlamışlar, sevgilinin her şeyine razı olan âşıkların yerini cefalı sevgili istemeyen âşıklar almıştır.

¹ Bu matbaada ilk olarak "Vankulu Lügâtî" basılmıştır.

Bu asrın önde gelen şairleri:

- Nedim
- Râgıp Paşa
- Kânî
- Seyyid Vehbî
- Sünbül-zâde Vehbî
- Fıtnat Hanım
- Şeyh Gâlib

NEDİM

Merzifonlu Mehmed Efendi'nin oğlu olan Nedim (asıl adı Ahmed), 18. yüzyıl divan şairlerindendir. 1681 yılında İstanbul'da doğmuştur. Medrese eğitimine daha küçük yaşlarda başlamış, Arapça öğrenmiş, müderrislik ve mahkeme naipliği yapmıştır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Nedim'i önce muhasipliğe sonra ise kütüphanesinde hafızı kütüb görevine getirdi. Şiirlerini çok seven Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sayesinde Sultan III. Ahmed'in de bulunduğu toplantılara katılmış, ve sultanın beğenisini celbetmiştir. Birçok farklı eserin çevirisinin yapıldığı kurullarda yer almış ve birçok farklı medresede müderrislik yapmıştır. Ölümü hakkında ise çeşitli iddialar vardır ki bunlar arasından gerçeğe en yakın olanı Patrona Halil İsyanı sırasında bir evin damından düşerek öldüğüdür (1730).

Lâle Devri şairi olan Nedim, neşeli şarkılar ve gazeller kaleme almış, eserlerinde sık sık aşk, şarap ve zevk mefhumlarını işlemiştir. Kuşkusuz bunda dönemin aşk, şarap, zevk ve eğlence ortamlarında bulunmasının etkisi çoktur. Aynı zamanda, şiirlerinde İstanbul'a yer vermiş, İstanbul'a olan aşkını sık sık dile getirmiştir. Divan edebiyatında İstanbul'u belki de en güzel betimleyen şair kendisidir. İstanbul'u betimlerken Sâdabad'dan, Altın Boynuz'dan bahsetmiştir. Şiirlerini kıvrak ve yalın bir dille kaleme almış, aruz kalıplarına bağlı kalmamış, bazı eserlerinde hece ölçüsü de kullanmıştır. Aynı zamanda divan edebiyatına şarkı türünü ilk kazandıran şair Nedim'dir.

Nedim, dinin bazı yasaklarına karşı çıkmış, bu da onu tasavvufî düşüncelerden uzaklaştırmıştır. Nitekim şair de eserlerinde kadın, içki gibi maddî unsurları işlemiştir. Ona göre yaşamının temel amacı dünya zevklerini tatmak, eğlenmektir.

Mahallîleşme akımının öncüsüdür. Divan edebiyatındaki soyut sevgili ve mekanlar Nedim'in şiirlerinde somuta dönüşür. Yani sevgilisi hem beşerî aşkı anlatır hem de gerçektir. Zevk, eğlence, içki şiirlerinin temelini oluşturmuştur. Soğuk ve yapmacı anlatımdan kaçınmış, anlatmak istediklerini içten bir şekilde şiirlerine dökmüştür. Bunları da daha çok gazelleriyle anlatmıştır.

Nedim divan şiirinde çığır açmış büyük bir şairdir. Ne var ki onun değeri öldükten çok sonra anlaşılmıştır. Şair İstanbul aşkıyla da tanınır ve zaten İstanbul şivesi akımının öncüsü de Nedim'den başkası değildir.

Nedim ve eserleri üzerine yapılan çalışmalar

Divan'ı önce Halil Nihad tarafından eski harfli olarak basılmış, daha sonra Abdalbaki Gölpinarlı ve Muhsin Macit tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır. Ömer Yaraşır, Nedim Divanı üzerine akademik tahlilî bir çalışma yapmıştır. Ayrıca İskender Pala, Nedim'in bazı şiirlerini neşretmiştir. Hasibe Mazıoğlu ise Nedim'in şiirleri üzerine bir inceleme yapmıştır.

Bundan sonraki kısım, örnek metin şerhlerinden oluşmaktadır. Dönemden döneme değişiklik göstermektedir.

